

УДК 373.5.016:796

Гусик В.А. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ
ДО ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВІТЧИЗНЯНИХ
ТА ЗАКОРДОННИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Гусик В.А.

Проблеми формування мотивації до фізичної підготовки у вітчизняних та закордонних дослідженнях

У статті подано аналіз особливостей формування мотивації до фізичної підготовки у школярів 5-6 класів загальноосвітньої школи в позакласній роботі на основі наукових праць науковців.

Ключові слова: мотивація, мотиви, навчальна мотивація, мотиви в навчальній діяльності, мотиви занять фізичною культурою, розвиток мотивів до занять фізичною культурою.

Гусик В.А.

Проблемы формирования мотивации к физической подготовке в отечественных и зарубежных исследованиях

В статье изложен анализ особенностей формирования мотивации к физической подготовке у школьников 5-6 классов общеобразовательной школы во внеклассной работе на основе научных трудов ученых.

Ключевые слова: мотивация, мотивы, учебная мотивация, мотивы учебной деятельности, мотивы занятий физической культурой, развитие мотивов занятий физической культурой.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Як відомо, здоров'я людини формується в дитячому віці на основі генетичних факторів, способу життя та екологічних умов. Як зазначається в Цільовій комплексній програмі “Фізичне виховання – здоров'я нації” в Україні склалася критична ситуація зі станом здоров'я населення, а особливо дітей і підлітків. Майже 90 відсотків школярів мають відхилення у здоров'ї, понад 50 відсотків – незадовільну фізичну підготовку. Мотивація є однією з фундаментальних проблем як

вітчизняної, так і закордонної психології та педагогіки. Її значимість для розробки сучасної науки пов'язана з аналізом джерел активності людини, спонукальних сил її діяльності, поведінки. Всебічний історико-філософський та психолого-педагогічний аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що здоровий спосіб життя справляє значний вплив на формування особистості людини в підлітковому віці. Проте, проблема формування у підлітків загальноосвітніх шкіл потреби у здоровому способі життя засобами виховання, досліджена недостатньо. Формування мотивації до фізичної підготовки та здорового способу життя у дітей є першочерговим завданням, оскільки саме у молоді роки відбувається сприйняття певних норм та зразків поведінки, накопичення відповідних знань та вмінь, усвідомлення потреб та мотивів, засвоєння ціннісних орієнтацій, інтересів та уявлень [1;2;3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. На теоретичному та практичному рівнях розробкою проблеми формування мотивації до фізичної підготовки займаються такі вчені: Л.Божович, І.Підласий, А.Пуні, Т.Джамгарова [11; 12; 14]. Праці цих вчених спрямовані на формування навчальної мотивації, взагалі, та мотивації до фізичної підготовки, зокрема.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета даної статті полягає в тому, щоб подати аналіз вивчення проблеми формування мотивації до фізичної підготовки у вітчизняних та закордонних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасні теорії мотивації можна розділити на дві категорії: змістовні й процесуальні теорії мотивації. Основною думкою змістовних теорій мотивації є визначення внутрішніх спонукань (що називають потребами), які змушують людей діяти встановленим способом. Представниками даної теорії є Абрахам Маслоу, Девід Макклелланд, Фредерік Герцберг. Процесуальні теорії мотивації базуються в першу чергу на тому, як

поводяться люди з урахуванням їх сприйняття й пізнання. Основні процесуальні теорії: теорія очікування, теорія справедливості, модель мотивації Портеру-Лоулера. Дані теорії мотивації є взаємодоповнюючими, а не взаємовиключними. Розвиток теорії мотивації мав еволюційний характер, і дані теорії застосовуються при розв'язку завдань спонукання людей до ефективної діяльності.

Складність і багатоаспектність проблеми мотивації обумовлює множинність підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення. Існує декілька різних підходів до класифікації мотивації: 1) редукція потреби: гомеостатичні теорії мотивації [4, 5,6]; 2) індукція потреби: активаційні теорії мотивації; 3) гедоністичні теорії мотивації розглядають у якості первинної мотивації задоволення; 4) спонукальні теорії мотивації [7]; 5) типологія: теорії визначеної мотивації. Багато психологів вважають, що мотивація є вродженою [8]; 6) інші теорії вродженої мотивації [9].

У вітчизняній психології мотивація розглядається як складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини — її поведінки, діяльності. Мотивація розуміється як джерело активності й одночасно як система побудників будь-якої діяльності та вивчається в самих різних аспектах, у силу чого вона трактується авторами по-різному. Дослідники визначають її і як один конкретний мотив, і як єдину систему мотивів, і як особливу сферу, що включає в себе потреби, мотиви, цілі, інтереси в їхньому складному переплетенні й взаємодії.

Трактування мотиву співвідносить це поняття або з потребою (Ж. Нютенн, А. Маслоу), або з переживанням цієї потреби і її задоволенням (С.Рубинштейн), або із предметом потреби. Так, у контексті теорії діяльності О.Леонт'єва термін «мотив» уживається як означаючий те об'єктивне, у чому ця потреба конкретизується в даних умовах і на що направляється діяльність, як на спонукаюче її [10, 243]. Л.Божович визначає мотив як те, заради чого здійснюється діяльність, «у якості мотиву можуть виступати предмети

зовнішнього миру, уявлення, ідеї, почуття й переживання. Словом, усе те, у чому знайшла своє втілення потреба» [11].

Самим широким є поняття мотиваційної сфери, що включає й афективну, і вольову сферу особистості (Л.С. Виготський), переживання задоволення потреби. У загальнопсихологічному контексті мотивація являє собою складне об'єднання, «сплав» рушійних сил поведінки, що відкривається суб'єктові у вигляді потреб, інтересів, потягів, цілей, ідеалів, які безпосередньо детермінують людську діяльність. Мотиваційна сфера або мотивація в широкому змісті слова із цього погляду розуміється як стрижень особистості, до якого «стягаються» такі її властивості, як спрямованість, ціннісні орієнтації, установки, соціальні очікування, домагання, емоції, вольові якості й інші соціально-психологічні характеристики. Таким чином, можна затверджувати, що, незважаючи на різноманітність підходів, мотивація розуміється більшістю авторів як сукупність, система психологічно різнорідних факторів, що детермінують поведінку й діяльність людину.

Загальне системне уявлення мотиваційної сфери людини дозволяє дослідникам класифікувати мотиви. Як відомо, у загальній психології види мотивів (мотивації) поведінки (діяльності) розмежовуються за різними підставами. У якості таких виступають: а) характер участі в діяльності (мотиви, що розуміються, знані й реально діючі, за О.М. Леонт'євим); б) час (довжина) обумовлювання діяльності (далека — коротка мотивація, за Б.Ф. Ломовим); в) соціальна значимість (соціальні — вузькоособисті, за П.М. Якобсоном); г) факт їх включення в саму діяльність або знаходження поза її (широкі соціальні мотиви й вузькоособистісні мотиви, за Л.І. Божович); д) певний вид діяльності, наприклад навчальна мотивація тощо.

В педагогіці мотивами вважаються конкретні спонукання, причини, що змушують особистість діяти, робити вчинки. Мотиви можна визначити і як відношення школяра до предмета його діяльності, спрямованість на цю діяльність. По спрямованості й змісту мотиви поєднуються в групи: соціальні (соціально-ціннісні), пізнавальні, професійно-ціннісні, естетичні,

комунікаційні, статусно-позиційні, традиційно-історичні, утилітарно-практичні (меркантильні). Мотиви навчання іноді підрозділяють на зовнішні й внутрішні. Існують усвідомлені й неусвідомлені мотиви. Перші виражаються в умінні школяра розповісти про те, які причини спонукують його до дії, вибудувати спонукання по ступеню значимості. Неусвідомлені мотиви лише відчуються, існують у неясних, не контрольованих свідомістю потягах, які проте можуть бути дуже сильними. Нарешті, виділяються мотиви реальні, усвідомлювані учнем і вчителем, що об'єктивно визначають шкільні досягнення, і мотиви уявні (надумані, ілюзорні), які могли б діяти при певних обставинах. Дидактичний процес повинен опиратися на реальні мотиви, створюючи одночасно передумови для виникнення нових більш високих і діючих мотивів, що існують у цей момент як перспективні в програмі вдосконалювання [12].

Навчальна мотивація визначається як приватний вид мотивації, включеної в діяльність навчання, навчальну діяльність. Вона характеризується складною структурою, однієї з форм якої є структура внутрішньої (орієнтованої на процес і результат) і зовнішньої (нагороду, ухилення) мотивації. У практичній педагогіці вся багатогранність мотивів навчальної діяльності учнів об'єднується у три взаємопов'язані групи: 1. Безпосередньо-спонукальні мотиви, основані на емоційних проявах особистості, на позитивних чи негативних емоціях: яскравість, новизна, цікавість, зовнішньо привабливі атрибути; цікаве викладання, привабливість особистості вчителя; бажання отримати похвалу, нагороду (за виконане завдання), боязнь одержати негативну оцінку, покарання, страх перед учителем, батьками, небажання бути об'єктом обговорення в класі тощо. 2. Перспективно-спонукальні мотиви ґрунтуються на розумінні значущості знання взагалі; навчального предмета зокрема: усвідомлення світоглядного, соціального, практично прикладного значення предмета, тих чи інших конкретних знань і вмінь; зв'язок навчального предмета з майбутнім самостійним життям (вступ до інституту, вибір професії, створення сім'ї тощо); сподівання на отримання в перспективі нагороди; розвинуте почуття обов'язку, відповідальності. 3. Інтелектуально-спонукальні мотиви

базуються на одержанні задоволення від самого процесу пізнання; інтерес до знань, допитливість, намагання розширити свій культурний рівень, оволодіти певними вміннями і навичками, захопленість самим процесом вирішення навчально-пізнавальних задач тощо [13].

Особливістю мотиваційної сфери особистості підлітка характеризується важкістю обираємої їм мети (об'єктів і ситуацій, яких треба досягти для задовільнення потреби). В аспекті розвитку загального контуру позитивної мотивації у школярів актуальне значення має інтерес. Інтерес – це усвідомлене вибіркове позитивне відношення до чогось, що спонукає дитину проявляти активність до пізнання об'єкту, який його цікавить.

Мотиви занять фізичною культурою умовно поділяють на загальні та конкретні. До перших можна віднести бажання учнів займатися фізичною культурою в загалі. До других можна віднести бажання учня займатися любим видом спорту, відповідними вправами. Мотиви занять фізичною культурою можуть бути пов'язані з процесом діяльності та з її результатом.

Розвиток мотивів до занять фізичними заняттями – це складний процес, в якому А.Ц.Пуні виділяє три лінії спонукання до систематичних занять. Перша лінія спонукання пов'язана з потребою учнів постійно рухатись. Друга з усвідомленою потребою систематичних планових занять фізичною культурою. Третя - з життєвою потребою в конкретному виді діяльності. Подальший розвиток мотивів відбувається разом з розвитком суспільних і особистих потреб та інтересів дитини [14].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у даному напрямку. Складність і багатоаспектність проблеми мотивації обумовлює множинність підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення. Суттєво, що основним методологічним принципом, що визначає дослідження мотиваційної сфери у вітчизняній науці, є положення про єдність динамічної (енергетичної) і змістовно-значеннєвій сторін мотивації. У вітчизняній психології мотивація розглядається як складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини — її поведінки, діяльності.

Навчальна мотивація визначається як приватний вид мотивації, включеної в діяльність навчання, навчальну діяльність. Вона характеризується спрямованістю, стійкістю й динамічністю. Звертаючи увагу на новоутворення у підлітків, можна зазначити, що цей віковий період є початковим (а тому головним) для формування мотивації до занять фізичною культурою, яка має прояв не тільки в щоденних виконаннях дитиною фізичних вправ, а і у відношенні її до власного здоров'я, до розвитку і збереженню можливостей свого організму. Таким чином, ми вважаємо, що формування мотивації школярів до фізичної підготовки може здійснюватися ефективно за умов: а) використання ціннісного потенціалу свідомості учнів на більш високому, цивілізованому рівні; б) розвитку самоорганізації учнів як засобу становлення суб'єктивності дитини; в) використання впливу особистості вчителя на формування внутрішньої позиції дитини у необхідності дотримуватися здорового способу життя.

Література

1. **Концепція** виховання дітей та молоді у національній системі освіти. – К. : Райдуга, 1994. – С. 12.
2. **Національна** доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Шкільний світ, 2002. – 24 с.
3. **Формування** здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи / О.Яременко, О.Балакірева, О.Вакуленко та ін. – К. : УІСД, 2000. – 207 с.
4. **Фрейд З.** Введение в психоанализ. – М. : АСТ, 2008 г. – 608 с.
5. **Фромм Э.** Человек для себя. – Мн. : Коллегиум, 1992. – 253 с.
6. **Лоренц К.** Агрессия (так называемое "зло") – М. : Издат. гр. "Прогресс", "Универс". – 1994. – 272 с.
7. **Хьелл Л., Зиглер Д.** Теории личности: основные положения, исследования и применения. – СПб. : Питер, 2008. – 607 с.

8. **Кречмер Э.** Строение тела и характер. – М. : Эксмо-Пресс, – 2001. – 332 с.
9. **Павлов И.П.** Избранные труды по физиологии высшей нервной деятельности. – М.: УЧПЕДГИЗ, 1950. – 264 с.
10. **Леонтьев А.Н.** Избранные психологические произведения: в 2 т. Т. 1. – М. : Педагогика, 1983. – 391 с.
11. **Божович Л.И.** Избранные психологические труды / Под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : Межд. пед. академия, 1995. – 209 с.
12. **Подласый И.П.** Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. – 576 (747) с.
13. **Педагогика:** Учеб. пособие для студентов пед. учеб. заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. – 3-е изд. – М. : Школа-Пресс. – 2000. – 512 с.
14. **Психология физического воспитания и спорта:** Учеб. пособ. для ин-тов физ. культ. / Под ред. Т. Т. Дзамгарова, А. Ц. Пуни. – М. : Физкультура и спорт. – 1979. – 144 с.

Gusik V. A.

The problems of forming motivation for the physical training in the national and foreign researches

In article the analysis of features of formation of motivation at schoolboys of 5-6 classes of a comprehensive school to physical preparation in out-of-class work on the basis of proceedings of scientists is stated.

Key words: motivation, motives, educational motivation, motives of educational activity, motives of employment by physical training, development of motives of employment by physical training.

Відомості про автора

Гусик Валерій Анатольович – магістрант інституту фізичного виховання і спорту Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Наукові інтереси зосереджені навколо проблематики формування мотивації до фізичної підготовки дітей 5-6 класів в позакласній роботі.